

met navolgende considerabel schenckagie vereert,
te weten :

42 lb. geele ende	}	coper,
8 lb. root		

6 dosijn coraelen ende france silver ketting-
kens,
3 paer france steene breselletten,
4 lb. tabacq,
4 lb. root corael,
9 stucx ijsere hoepen⁽¹⁾,
17 lb. staffijser,
2 bijlen,
3 drijfijsers,
7 mingelen⁽²⁾ brandewijn,
2 spiegeltjes, ende wel
100 lb. hart broot,

alle hetwelcke, hem ende dese drie dagen genoten tractementen seer wel behaegende, scheyde met een bijzonder goet genoegen, latende syn soons vrouw op een witten bonten os setten, ende hij, des vissers huys gepasseert sijnde, gingh op een roden os siten, hebbende tusschen 't fort ende daer, met Eva te voet gaende, van veel saecken gesproocken, ende haer 't volgende gerecommandeert den Commandeur te seggen, namentlijck :

Dat als den Commandeur den tijt maer wilde verbeijden, wel soude mercken, dat hij de man was, die hem coste contentement doen, doch dat versocht mochte worden, 't gene de Choboquas voor haer gout ende gesteenten begeeren, door sijn handt

⁽¹⁾ *Hoeven* = gladde ringe.

⁽²⁾ 'n *Mingel*, of *mengel*, 'n ou-Hollandse inhoudsmaat = 1.21 liet. r.

mocht passeren, om by haer soowel als ons voor principael oorsaecq van die negotie etc. erkent te worden, hebbende rede door 't landt al sijn volcq vrije toegangh ende de wegh open gestelt, ende consent te geven om tot ons te mogen comen handelen etc.

Voorsz. bonten os, daer sijn soons vrouw op sat, was mede ingereuyt ende, om sijn gecregen goet te beter te dragen, hem op sijn versoeck geleendt, die hij beloofde by d' eerste gelegenheyt met meer beestiael wederom te senden.

Sondagh den 3 dito quamen even na de predicatie weder 13 a 14 persoonen van de Chainouquas, met 27 stucx schoone beesten, waervan 24 voor coraelen ende drie neffens 6 schapen voor coper ende tabacq ingeruyt wierden, hebbende dese luyden in 't herwaerts comen haren coninck Sousoa gemist ende gesecht, datter morgen noch meer volcq van de haere met bestiael souden hier comen, als leggende rede in 't Hottentoots Hollandt gelegert, daer doorgaens hun loos rendezvous⁽¹⁾ meenen te houden, tot sijn Sousoa daer sal vast gelegert hebben.

Dit wil een wackere knip op onse buyren haer neus wesen, vermits dese plaetse altijd haer beste weyden sijn geweest, hebbende, sedert Sousoa hier geweest is, sijn niet een Caepman noch Saldanhars oft ymandt derven verthoonen, ende de Strantlopers (hier altijd omtrent woonende) oocq niet derven hun ergens bijvougen, sulcx het schijnt desen Sousoa al vrij ontsien moet wesen.

(¹) Vergaderplek.

Uit P. De Neyn se “Lust-Hof
der Huwelyken.”

INLEIDING.

Heelwat minder bekend as Van Riebeeck se *Dagverhaal* en heel verskillend van aard is die *Lust-Hof der Huwelyken* van Meester Pieter de Neyn⁽¹⁾. Dit het maar gedeeltelik betrekking op die Kaap; maar die enkele bladsye wat oor Suid-Afrikaanse toestande en gebeurtenisse handel, bevat besonderhede wat ons nóg in ander skrywers nóg in die bestuurlike stukke van sy tyd kan kry. So, b.v., sy uitvoerige beskrywing van die manier waarop die destydse Hottentotte gewoon was om ter dood veroordeeldes met stokke dood te slaan. Pieter de Neyn was die seun van Cornelis de Neyn, pensionaris van Alkmaar en raadsheer in die hof van Holland. Hy het gepromoveer in die regte; maar ná 'n kort praktyk as advokaat het hy, teen die sin van sy vader, besluit om sy vaderland te verlaat en sy geluk in die vreemde te gaan beproef. Op grond van sy regs kundige kennis en ondervinding het hy die aanstelling verkry tot advokaat-fyskaal van die O.I.K. aan die Kaap. In

⁽¹⁾ Die volledige tiitel is: *Lust-Hof der Huwelyken, behelsende verscheide seldsame Ceremonien en plechtigheden, die voor desen bij verscheide Natien en Volckeren soo in Asia, Europa, Africa als America in gebruik zijn geweest, als wel die voor meerendeel noch hedendaags gebruykt ende onderhouden, naeuwkeurigh, soo uyt oude als nuewe schryvers bij een vergadert door P. de Neyn Rechtsgeleerde, voor desen gewesene Fiscael in dienst der E. B. Oost-Indische Compagnie aen Cabo de Boa Esperance, mitsgaders desselvs Vrolycke Uyren, uyt verscheide soorten van mengel-dichten bestaande.* Amsterdam, 1697.

Februarie 1672 hier aangekom, het hy maar 'n paar jaar die fiskaalsamp uitgeoefen. In Oktober 1674 verlaat hy die Kaap op reis na Batawië, soos hy self sê ten minste, om aldaar promosie te gaan soek. Ook in Batawië het hy egter nie alte lank vertoef nie; want end 1675 keer hy met 'n gebroke gesondheid na Patria terug, volgens sommige, as 'n gevolg van sy losbandige lewenswyse. Hy self gee in die voorwoord 'n gans ander uitlegging van sy siekte (verhitheid en 'n koue bad in 'n rivier); maar die feit dat hy as fisikaal van die retoervloot afgesit word, „om syn gedeboucheert leven” en „onbequaam geoordeelt wert tselve ampt met fatsoen te becleden,”⁽¹⁾ skyn wel die bewys te lewer dat sy beskuldigers nie alte ver van die waarheid was nie. Ook die inhoud en toon van sy gedigte, die *Vrolycke Uyren*, wat in die uitgawe van 1697 'n vervolgvorm op sy *Lusthof*, en waarvan party taamliek grof en onkies is, kom hierdie vermoede nog versterk. Dit was ná sy aankoms in Holland dat hy vir tydskorting „iets geneuchelijks” onderneem het, nl. die saamstelling van 'n beskrywing van die huweliksgebruike van die verskillende volke van die wêreld. Dit is 'n louter kompilasie, getrek uit 'n massa van ander werke, veral reisbeskrywinge, en bevat dus maar min wat nuut en oorspronklik is. Alleen die dertien bladsye wat hy wy aan Kaapse aangeleenthede (nie slegs huweliksgebruike nie) berus op persoonlike kennis en

⁽¹⁾ *Kopie-Dagregister*, 1674-76 (Kaapse argief, No. 270), bla. 58,

regstreekse informasie. Ongelukkig het hy net op sy geheue moet afgaan, want hy vertel ons dat op sy tuisreis sy joernaal en briewe soek geraak het; vandaar sekere onnoukeurighede, wat egter ruimskoots vergoed word deur sy lewendige manier van vertel en sy plastiese wyse van beskrywing.

DIE MOEILIKHEDE MET DIE GONJEMANS.

Wanneer Fiscaal aan de *Caap van Goede Hoop*e was is 't voorgevallen dat vijf vrij-borgers, met namen *Hendrik Tieleman*⁽¹⁾ (die Burgermeester van het vlekje onder 's Compagnies kasteel gelegen was geweest), *Hans Ras*⁽²⁾, de jonge *Mostaart* (wiens broeder⁽³⁾ doenmaels regeerend Burgermeester was), benevens noch drie anderen, welkers. naamen my voor tegenwoordig niet komen in gedagte te schieten; de vyf geseide borgers waren met den anderen in Compagnie met twee wagens ende vier paerden, beneffens mondkost voor twee of drie weken gereden naar de Groote Revier, omme aldaar (gelijk meermalen gedaan werd) zee-koeyen so om te verkoopen, als voor eige provisie te schieten⁽⁴⁾, wanneer aldaar door een grote trop

⁽¹⁾ Die skrywer bedoel seker Tielman Hendriks, wat in die monsterrolle (Kaapse argief, No. 945) voorkom as meesterkneg en sedert 1661 as „vrijlandbouwer.”

⁽²⁾ Hans Ras, vroeer soldaat in diens van die Kompanjie en sedert 1658 vryburger aan die Kaap.

⁽³⁾ Dit was Wouter Cornelisz. Mostaert, uitgekome as Kompanjie-soldaat, en een van die allereerste vryburgers aan die Kaap (1657); as een van die invloedrykste lede van die jong samelewing het hy die ampte van burgerraad, burgerluitenant en ouderling aan die Kaap beklee.

⁽⁴⁾ Hierdie jagtog is onderneem deur die burgers „om eenige groff wildt ten behoeve haerer familien te schieten,” en hulle was „*met ons* (die regering syne) *consent* int lant vertroocken.” Leibbrandt (*Precis of the Archives, Journal*, 1671—74 and 1676, bis. 140) vertaal dus verkeerd waar hy spreek van „eight of our burghers, who, *without permission*, had gone up to shoot some large game for the needs of their families.”

Garachouquas, anders *Gonjemans*⁽¹⁾ door de wandeling by de onse genoemd, met welke doemaels die van de Oost-Indische Compagnie in oorlogh leefden, onverwacht overvallen wierden; dese roovers ontsetteden aldereerst dese vrijluiden haar geweer, paarden en de wagens, haar persoonen daar naar mede besettende; maar de voornoemde Mostaart, die te paard beneffens de wagens was komen rijden, ontvluchte haar moordadige handen; de andere vier so met hasegayen als met kirrien (by haar sogenoemd, dat doorne stokken sijn) op het jammerlijkst om halsraackten, welke droevighe tijdingh aan het Fort of Kasteel door den ontvluchten gebracht wierd⁽²⁾.

(1) Die skrywer bedoel seker die Goringhaiquas, wat soms ook die naam van Gonjemans gekry het. Die eintlike Gonjemans was 'n tak van die Cochoquas en is deur die Hollanders so genoem na hulle hoof Gonnema, of die Swart Kaptein. Gonnema se krale was toe in die buurt van Riebeekskasteel en Vier-en-twintig-Riviere.

(2) Hierdie verhaal word bevestig deur die *Dagregister*, A^o. 1672-73, (Kaapse argief, No. 269), onder datum 29 Junie 1673, 10 Julie 1673 en volg. Die *Dagregister* gee egter geen besonderhede nie, o.a. geen enkele van die name van die burgers wat in die hinderlaag van die Gonjemans geval het nie. Die regering het onmiddellik 'n strafekspediesie teen die Gonjemans uitgestuur onder vaandrig Jer. Cruse en burgerluitenant Elbert Diemer. (Sien *Dagregister*, 11 Julie 1673). Kort ná hulle vertrek kom die tyding dat die vyandelike Hottentotte 'n nuwe moord gepleeg het en gedurende 'n aanval op die Kompanjies aan die Saldanhabaai hulle korporaal Dirk van der Heerengraaf, 'n soldaat en twee koloniste om die lewe gebring het. Versterkinge word nou gestuur, maar die kommando het daar nie in geslaag nie om, soos die opdrag gelui het, die „geweldinaers” met wortel en tak uit te roei, „sonder iets dat mannelick is te versooneen.” (*Resolutes van die Politieke Raad*, Kaapse argief, 14 Julie 1673). Die vyand het ontsnap in die berge, en Jer. Cruse

Weinig tijd daar na wierden vier van dese moordenaars door Hottentotten, dat haare vijanden ende onse vrienden waren op een Sondaghen morgen⁽¹⁾ als gevangenen voor den Heer *Ysbrand Goske*, die doenmaals goeverneur van het Caapsche Territoir was, gebracht, die my aanstonds daarop liet by zijn Ed. ontbieden, met eenen my aendienende, dat sy Hottentotten die haar gevangen gebracht hadden, versochten in ons by wesen daar selfs op haar manier straf over te doen—of ook yetwes als fiscaal daar tegens hadde, waar op seide van harten blijden te wesen van de moeite van verdere proceduren ontslagen te zijn ende mede seer gaarne wilde aanschouwen, hoedanig die natie met soodanige moordenaars te werk souden gaan⁽²⁾.

Wy dierhalven met de andere Raeds-Persoonen, op het hoorn-werk⁽³⁾ boven de poort, daar doen-

moes vir hom tevrede stel met die buitmaak van 'n taamlke klomp vee: 800 beeste en 900 skape. (Sien *Dagregister*, 25 Julie 1673).

(1) Op 20 Augustus 1673.

(2) Die *Dagregister*, onder datum 20 Augustus 1673, beskryf as volg die blydschap van die Hottentotte oor die toelating om self die strafgereg uit te voer: „Niet so haast was dese permissie uytgesproken, off alle de Hottentots tot een getal van meer als 100 personen bij een gecomen en van verwoedtheijt niet langer haere bittere vijantschap connende beteugelen, begonnen over luyd te schreuwen: *Sla doot, sla honden, sla doot*, vervolgende dese thoon met sulcken gejuich en vreesselijke getier als off bereits alle haere vijanden in't voetsant gebragt wesende, daer over quamen zeegepraalen, yeder van hun sig onder des met een braave kneppel versierende en de traditie der gecondemneerdens met ongeduld affwachtende.”

(3) Hoorn-werk, sien voetnoot (1) bls. 93.

Uit Valentijn se Beschryvinge van de Kaap (1726)

maels de luitenant *Koon*⁽¹⁾ woonde, sagen met gemak beneden op het strand recht voor de poort dese vier quanten om hals brengen, dat op dese manier aangevangen wierd.

Wel twee op drie honderd⁽²⁾ van die Hottentotten die haar gevangen hadden, waren altermael versien met so een doorne stok of kirry, omtrent een duim dik en vier of vijf voet lang, sijnde alle moeder-naakt uit-gesondert een klein velletje een voet omtrent in 't vierkant dat voor haar schamelijkheid hingh een Cha-karos by haar genoemd, gelijk ook de geseide vier gevangenen mede toe-gedost waren uit-gesondert de kirry. Sy dan sprongen en dansten met een groot gefleuit ende geschuiifel, musicaalsgewyse, 't welk een soete ende aange-name harmonie maakte, in een ronde kringh rondom dese patienten die tusschen beiden als ter dood verwesen, bitterlyk stonden te weenen.

Weinigh tijd daar naar, om meerder wraak te nemen van de vermoorde borgers, sond de heer Goeverneur vijftigh Compagnies dienaren met snaphanen voorsien onder 't geleide van den Vaandrager *Krose*, benefens eenighe vrywillige borgers

(1) Nie korrek nie. Luitenant Jan Coon was aan die hoof van die klein leermag wat op 12 Januarie 1673 onder opperbevel van kommandeur De Geus Sint-Helena van die Engelse geneem het en met 100 soldate in besit van die eiland agtergelaat is. Theal verhaal dat hy 'n paar weke daarna oorlede is. Hy kon dus in Augustus 1673 nie in die Kasteel aan die Kaap gewoon het nie.

(2) Die *Dagregister*, 20 Aug. 1673, spreek van „meer als 100 personen.”

te paarde⁽¹⁾ onder 't gheleide van haar hopman en borgemeester *Elbert Diemer*⁽²⁾ te landewaart in, vergesellschaft met de voornoemde Hottentots kapiteinen met haar volkje, die voor gidsen en naderhand voor vee of roof-aan-drijvers dienden (want tot het vechten dienden sy weinigh) welke gesamentlijk (sijnde maar een vryman op dien veld-tocht gequetst geworden ⁽³⁾) met een roof ende beuit van omtrent acht duisend stuks vee⁽⁴⁾ naar vier wekens uitblijvens, aan-quamen, vertoonende van verre het aangenaamste gesicht van de wereld, het vee wel twee ueren in 't ronde sich verspreidende, daar de victorieuse borgers ende soldaten mede aenquamen setten, by naar gelijkende in 't verschiet een ontmoetingh van *Jacob* ende *Esau* met alle haare runderen ende schapen of wel een *Turksche Kachel* of *Caravane*, wesende het beestiaal spiegel glat van vettigheid, daar doen een

(1) Die burgers was ook vyftig in getal. (*Kopie-Dagregister*, AO 1674-76, Kaapse argief, No. 270, bls. 69.)

(2) Die skrywer spreek hier van die tweede veldtog „teen die rebellerende Gonnema's Africanen,” maar hy verwar klaarblyklik sekere besonderhede van die eerste een (Julie 1673) met dié van die tweede (end Maart en begin April 1674). Beide ekspediesies het onder die opperbevel van vaandrig Jeronymus Cruse gestaan; maar terwyl in 1673 die burgers aangevoer was deur Elbert Diemer, is dit in 1674 Wouter Mostaert wat as burgerluitenant saamgegaan het. (Sien *Dagregister*, 14 Julie en 25 Julie 1673 en 26 Maart 1674.)

(3) Volgens die *Dagregister* is geen enkel vryman gekwes nie; wel 'n Hottentot, wat gesterf het aan die gevolge van 'n asgaaisteek wat 'n neef van hom vir hom per ongeluk toegebring het. (*Kopie-Dagregister*, 1674-76, No. 270, bls. 78.)

(4) 'n Bietjie oordrewe;; die rapport van Jer. Cruse spreek van 800 heeste en 4,000 skape. (*Kopie-Dagregister*, 1674-76, bls. 79.)

rykelyke uitdeelingh, soo aan de borgers als Hottentotten gedaan wierd, de rest de Compagnie voor sich behoudende.

Naar eenige tijd als gesecht gedanst ende gefleuit te hebben, sprongen de kapiteinen *Klaas*⁽¹⁾, *Kuiper*⁽²⁾, *Schacher*⁽³⁾, *Houtebeen*⁽⁴⁾, met een noch een Hottentots kapitein⁽⁵⁾ in 't midden van de kring met haar kirryen in de vuist, die aanstonds van de andere meenichte op gelijke wijs gevolghd wierden en tijden⁽⁶⁾ geen kleintje op de bloote armen, dyen, billen, schouderen, scheenen ende kuiten aan 't beuken (hoofd en borst wierden onder 't slaan verschoond,) so dat in 't korte die miserabile menschen haar lichamen met die harde stokjes so murw en week als pap geslagen wierden en door die onmenschelyke pijnen voor dood onder de voet vielen, wanneer weder op het wenken

(1) *Klaas*, of *Dorha*, hoof van die Soeswas, 'n stam van die Chainouqua-Hottentotte. (Sien hierbo, blss. 94 en 96.) Sy aartsvyand was *Koopman*, die hoof van 'n ander tak van die Soeswas.

(2) *Kuiper*, of *Dack'key*, 'n kapitein van die Goringhiquas, of Kaapmans. Dit is hy wat in Mei 1672 die gebied van Hottentots-Holland aan die Kompanjie verkoop het, en 'n verbond van vriendskap met die goewerneur gesluit het.

(3) *Schacher*, of *Osinghkamma*, of *Manckhagou*, 'n ander kapitein van die Kaapmans en seun van Gogosoa. In April 1672 het hy van sy kant die Kaapse distrik en Saldanhabaai aan die Kompanjie verkoop en 'n soortgelyke verbond as dié van Kuiper met die regering aangegaan. Die krale van Schacher en Kuiper was toe geleë tussen die Tygerberge en die Stink-Rivier.

(4) *Houtebeen* se kraal was in 1669 naby Schacher syne. (Sien *Kopie-Dagregister*, 1667-70, Kaapse argief, No. 267, bls. 473.)

(5) Die *Dagregister* maak alleen melding van Kuiper en Schacher.

(6) Van *tijen*, *tijde*, *getijd* = begin, aan die werk gaan.

van de voorgemelte kapiteinen sy gelijker hand aflieten en sy wederom als vooren aan 't dansen fleuiten, schreeuwen en schuifelen geraakten tot dat die vier half doode patienten wederom over einde resen, naar dat een quartier uirs ongemoeid ende sonder slagen haar adem hadden gehaald, weder 't eenemaal bekomen waren ende flux op haar kooten⁽¹⁾ stonden; keken tusschen beiden haare vyanden ende met eenen beulen al schreyende seer droevig aan, die sonder genade op het gegeve teiken van kapitein *Klaas* (die wel de wakkerste, verstandigste en dapperste kapitein onder haar was) gelijkelijc op de voorgaande wijze weder aan vielen, soo lange weder op die taaye huden beukende, tot als vooren voor dood weder in 't voet-sand raakten, sonder dat in al dat slaan het alderminste bloed gestort was, slimmer als yemand die met aals-vellen⁽²⁾ vol heet zand gebeukt werd; dit danssen, fleuiten en slaan tot verscheide reizen omtrent derd'half uer geduerd hebbende, wierd door den Heer Gouverneur (die dat barbarisch en over wreet schouw-spel al moede was) belast wat kort met haar om te gaan en die elendige menschen voort aan een kant te helpen; daarop dan aanstonds gelijkelijc, soo op het hoofd, als borst buik ende mannelijkheid so vehement en buiten gemeen wreet aan vielen, dat in 't korte niet alleen onder de voet, maar geheel dood raakten. Werdende doemaals de lijken, door ordres ende bevel van den opgemelten Heer goeverneur, by de beenen aan

(1) Die hakke.

(2) Palingvælle.

een gebonden en met een sloep in 't midden van de *Tafel-baay* geroeid ende gesleept, alwaar met een groot gewicht keyen daar aangebonden van de schuit wierden los gesneden ende also te gronde gedompeld⁽¹⁾.

(1) Die *Dagregister*, 20 Aug. 1673, voeg hier nog aan toe: „Dese tragedie, g'eyndigt en middelerwijl de son van d' aerdkloot verhuyst wesende, wierde aen de Hottentots die dit schouwspel hadden helpen volvoeren een soopje aracy en wat tabacq vereert en daarmede gedimtteert.” In die joernaal van kommissaris-generaal Hendrik Adriaan van Rheede (Kaapse argief, No. 703, blss. 58-59) word onder datum 27 April 1685 'n beskrywing gegee van 'n soortgelyke teregstelling. Vier Hottentotte wat 'n Hollandse kneg van 'n vryburger vermoor het, word, ná veroordeling deur die Raad van Justisie, aan hul stamgenote oorgelewer om die vonnis te voltrek: „Vrydach den 27en de gevangene Hottentots door den Raed van Justitie ter plaetse gebragt zijnde daer men gewoon is, de sententie eerst gelesen zijnde, waren aldaer d' inlandsche opperhoofden en veel volck dewelcken uyt den hoop eenige commandeerden, die met geen ander geweer als die stocken, daer gemenelyck mede gaen, niet dicker als een grooten duym en omtrent drie voet lang, dese misdadigers om hals bragten daer mede slaende in den neck, dat eenige van de eerste slag dood vielen, doch andere wierden meer gemartelt, na welck de lichamen boven op de Sandduynen wierden opgehangen, tot afschrick van anderen; men remarqueerden aen die gansche natie een melancolie buyvten haer gewoonten desen geheelen dagh.”

**Die Heldemoed van Jochem
Willemszoon.**

INLEIDING.

Buitengewoon talryk is die skipbreuke wat in vroeër dae op die Suid-Afrikaanse kuste plaasgevind het. Die *Kaap de Goede Hoop* het sy eerste naam van *Cabo Tormentoso*, of Stormkaap, ruimskoots verdien; en ook in die Hollandse tyd het hy sy reputasie aanhoudend gehandhaaf. Dit is genoeg om hier te herinner aan die name van die *Santo Joano*, die *Santo Alberto*, die *Sacramento*, die *Haarlem*, die *Naarstigheid*, die *Stavenisse*, die *Jonge Thomas*, die *Gouden Buys*, die *Good Hope*, die *Grosvenor*, die *Maréchal*, die *Fortuné*, en soveel andere, om die yslikste tonele van vernieling en verskrikking voor ons oë te sien verrys. Veral langs die onherbergsame suidkus het die skepe dikwels met man en muis verdwyn, maar tog het enkele manskappe daar nou en dan in geslaag om die kus te bereik. Party van hulle het ná verloop van tyd verkies om onder die inboorlinge te bly lewe; andere het probeer om te voet die Kaap te bereik, terwyl die regering van sy kant hulpekspediesies te land of ter see uitgestuur het. Dit is deur die verslae van hierdie togte dat ons heelwat belangrike inligtings gekry het aangaande die toestande onder die Hottentotte en Kafferstamme langs die suidkus van Afrika in 'n tyd toe die Europese bestuur of die blanke nedersetting hom nog nie so ver uitgestrek het nie. Ons het reeds die aandag daarop gevestig hoe hierdie verhale ons o.a. toe-

laat om te bepaal wat die verste punt gewees is van die weswaartse beweging van die Bantoe-hordes, Afgesien, egter, van die bykomstige belang wat die skipbreuke aldus oplewer vir die Suid-Afrikaanse geskiedenis, is hulle ook op hulself uiters belangwekkend en werp hulle 'n tragiese lig op die gevare en offers verbonde aan die toenmalige skeepvaart en aan oorsese onderneminge oor die algemeen. Hulle verskaf ons eg epiese bladsye van meedoënlose noodlot in sekere gevalle, in andere weer van wonderlike reddings en byna bo-menslike heldemoed. Uit hierdie laaste oogpunt beskou is wel die bekendste episode dié verbonde met die naam van Wolraad Woltemade by die vergaan van die *Jonge Thomas* in 1773, 'n voorval wat sedertdien in woord en beeld, in prosa en poësie na verdienste verheerlik geword is. 'n Ander naam wat in die annale van die Kaapse skipbreuke 'n roemryke plaas verdien, is dié van Jochem Willemsz, die moedige redder by die skipbreuk van die *Hoogergeest*, die *Goede Hoop* en die Engelse skip *Orange* aan die mond van die Sout-rivier in Junie 1692. Die uitvoerigste relaas van die heldhaftige gedrag van hierdie Hollandse matroos vind ons by François Valentijn, die skrywer van 'n lywige werk in vyf foliante, half histories, half beskrywend van aard, oor die gebiede wat in sy tyd onder die bestuur van die O.I.K. gestaan het. In die vyfde deel word 'n belangrike afdeling (147 bladsye) opgeneem deur 'n beskrywing van die Kaapkolonie; en dit is hierin dat o.a. ook die verhaal van die dapper daad

van Jochem Willemszoon voorkom. Ons ken die algemene vertroubaarheid en nougesetheid van die skrywer, wat daar altyd na gestreef het om die volledigste en bes moontlike informasie aangaande 'n onderwerp te verkry. Wat die Kaap betref, b.v., weet ons dat hy hier herhaaldelik (in 1685, 1695, 1705 en 1714) vir 'n kort tyd vertoef het en sekere gebeurtenisse dus self bygewoon het. Sy vry ure het hy byna uitsluitlik gebruik om aantekeninge te maak uit kaarte, rapporte, joernale en ander bestuurlike stukke wat die Van der Stels tot sy beskikking gestel het, of om mondeling by die regeringspersone en by die vernaamste ingesetene van Kaapstad en die buitelandse distrikte verdere inligtinge in te wen. Die onderstaande verhaal is, te oordeel na die datum, nie dié van 'n ooggetuie nie; maar ds. Valentijn het die besonderhede kort ná die voorval verneem uit die mond van 'n hele aantal persone wat die skipbreuk en die daaropvolgende reddingswerk van begin tot end bygewoon het. Trouens, wat ons oor hierdie gebeurtenisse vind in die offisiële stukke van die argief stem volkome ooreen met die beskrywing van Valentijn, wat egter heelwat saamhangender en uitvoeriger is.

DIE HELDEMOED VAN JOCHEM WILLEMSZON.

UIT FRANCOIS VALENTIJN SE "BESCHRYVING VAN
DE KAAP" (*).

In 't jaar 1692, tusschen den 4 en 5den Juni verloor de E. Maatschappy hier door de N.W. wind de twee schoone retourschepen *Hoogergeest* en de *Goede Hoop*(¹). Na dat de vloot hier een maand gelegen had, onstond 'er 's nachts een swaar onweder, zoo dat de baaren, door de woedende winden aangezet, en als tot aan den hemel opstuivende, met de duistere lugt maar een en de zelve stoffe scheenen uit te maaken.

Na dat de meeste schepen, en ook deze twee, van haare ankers gespoelt waren, ontdoken wel eenige nog het zichtbaar gevaar; maar de twee voornoemde raakten ten eersten tegen de klippen aan, en 't volk daar door in den hoogsten nood van in korten tijd, zoo de Heere niet veelen daar van op een wonderbaarlyke wyze gered had, te zullen vergaan, waar ontrent zich een geval opdeed, dat waardig is om zyne zeltzaamheid hier aangeteekent te worden, aangezien men weinig

(* In *Beschryving van Oud en Nieuw Oost-Indien*, Deel V, 2de stuk.

(¹) Die *Goede Hoop* was oorspronklik 'n Franse skip met die naam van *Normande*, wat in Maart 1689 saam met die *Coche* op die Franse buitgemaak is in Tafelbaai, ná ontvangs van die nuus dat oorlog uitbreek het tussen die Verenigde Nederlande en Frankryk. Die *Coche* is toe omgedoop in *Afrika*, en die *Normande* in die *Goede Hoop*.

voorbeelden daarvan ergens vinden zal, te weten, van eenen *Jochem Willemszoon* van Amsterdam, een matroos in dienst, doch voor die tyd op 't schip *Spierdyk* het ampt van quartiermeester waarnemende. Deze borst met de schuit aan de wal zynde, wiert hem, wegens 't onstuimig weer door zyn schipper *Sievert de Jong* belast aan land te blyven en de schuit maar wel te bezorgen; maar aangezien de branding hoe langer hoe hooger begon te gaan, oordeelden die genen, die op de schuiten pasten, best, alzoo de meeste schuiten aan de wal waren, die op 't strand te haalen, vermits zy anders in flarden stonden geslagen te worden. Zes of zeven boots, door de swaare zeën van de schepen afgeslagen, en van welke het volk aanstonts verdronk, wierden niet verre van 't Fort aan de Oostkant van 't hoofd geslingert en daar nog meest, hoewel vry deerlyk gehavent, geborgen.

Terwyl nu de wind hoe langer hoe meer toenam, en de zee zich hemelhoog verhefte, verdronken 'er 's morgens 'er aan tusschen 10 en 11 uren verscheide menschen zoo van deze 2 schepen, als van 't Engelsch schip *Orangie*, die, om zich te redden, in zee gesprongen waren, en hoope hadden van al swemmende het land te zullen krygen, hoewel hen dit elendig ontschoot.

Jochem Willemszoon zoo veele van zyn spitsbroeders in dien grooten nood, en hen egter zoo na by de wal ziende, nam, hier door ten uitersten getroffen, een besluit, waarover men ten hoogsten moet verbaast staan. Hy bond een loodlyn, van

't Engelsch gestrand schip bekomen, met een weergadelooze moedigheid om zyn lyf, gaf 't eind 'er aan eenige matroozen, om 't wel vast te houden; sprong toen met groote onverzaagtheid in 't midden van de branding, swom na de erbarmelyk drenkelingen van 't schip Hoogergeest en nam de eenen voor en den anderen na, by de armen, by de haren en daar hy ze maar vatten kon en sleepte hy met een groote hartvogtigheid⁽¹⁾ door de baaren van 't land, en zoo heeft hy 'er toen veelen gered; maar om ze op die wyze allen te behouden, was veelslagen onmogelyk.

Ontrent 300 man zagen dit droevig schouwspel met schreiende oogen aan; doch geen van hen had moed om na 't schip Hoogergeest te swimmen ten einde daar verder een middel tot berging van zoo veel beklemden zielen uit te vinden; want op dan deze *Jochem Willemszoon*, door *N. Verhulst*, schipper op Waterland, zonderling hier te aangezet, een besluit nam, om zyn leven, tot redding van zyn medebroeders, nog op een andere wyze te wagen.

Hy trok al zyn kleederen, op een blaauw hemd en een blaauwe laakenze hemdrok na, uit, swom met die loodlyn om zyn lyf door die hemelhoog branding, onder welke hy menigmaal nederdoolde heenen en quam, na veel gevaar, eindelyk aan 't schip Hoogergeest, dat nu geheel op de zyde en vol zand en water geslagen was, alzo die gruwelyke zee 'er geduurig met afgrysselyk geweld en geklots op aanrolde, terwyl het volk, dat d

(1) In die betekenis van „moed”.

bergen van zeën aankomen, en in de hut op eer gepropt, alle oogenblik onder een naar gejamme: en geklag, waar van de bergen weergalmden, de dood te gemoet zag; maar zoo haast de derde waak⁽¹⁾, N. Swaar, dien dapperen Jochem met zo veel moed door die verschrikkelyke baaren als eer zeeleeuw heenen worstelen, en by hun schip, du: tot hunne redding opborlen, zag, vloog hy, die gereet stont om anders in zee te springen, met die traanen in de oogen zynen beschermengel om de hals, en riep van blydschap als opgenomen, to zyn andere ter dood daar beklemt zittende mede broeders: „*Mannen, gryp moed, God dank, nu zyn wy behouden.*”

Jochem, ondertusschen geen oogenblik tyds wil lende verliezen, zei tegen dezen stuurman, die maar een chitze rok aanhad en verder naakt was: „*Gaat heenen, neemt de trap van 't half dek, bind die aan de loodlyn, en met eenen een touw van boord af, om daar door zoo veel menschen als ' mogelyk is, over en na land te slepen.* Men kon maar twee menschen gelyk dus overhaalen, en zo wierden er ook maar twee togten met de zelv gedaan, terwyl de vermoeide en te veel afgematt *Jochem Willemszoon* aan boord wat uitruste.

Ondertusschen maakte men aan strand een vlc van de afgeslagene planken en balken de schepen, die men met een loodlyn vast aa een sorde⁽²⁾, waar op men 'er 4 of 5 te gelyk

⁽¹⁾ Offisier van laagste rang aan boord 'n skip van di
O J K

⁽²⁾ Sorde of sjerne.

met een bras⁽¹⁾ door de branding heenen rukte; maar terwyl men aan land bezig was met dit vlot klaar te maaken, begeeft *Jochem*, onverduldig om zelf te zien hoe de zaaken tot redding van zyne medebroeders verder aangelegt wierden, zich wederom (doch nu zonder touw of lyn) in die woedende zee, een stoutheid die hem byna het leven zou gekost hebben; want na dat hy ontrent halver weg tusschen 't schip en 't land gekomen was, bevont hy zich door 't geweld der branding zoodanig afgemat, dat hy, niet tegenstaande zyn groote kloekmoedigheid, zich egter genoodzaakt vout, ettelyke maalen om hulp en ontzet te schreeuwen, zonder dat yemant van alle die daar stonden, de hartvogtigheid had vart hem, hoe zeer zy daar toe genegen waren, de behulpzame hand te bieden, alzoo zy vreesden hun leven daar by in een zeker doodsgevaar te stellen.

Hy dan vernemende, dat al zyn schreeuwen om hulp te vergeefs was, en dat hy zich zelven redden moest, spande daar op met een weergadelooze onvertzaagtheid alle zyne kragten in, verdubbelde zynen yver, en vergde in dien hoogen nood zyn armen en beenen meer, dan zy anders verrigt zouden hebben, waar door hy eindelyk de grond onder zyn voeten kreeg en in staat was om daar, staande tot aan de borst in zee, zynen adem wat te konnen haalen, om daar na dan verder na land te swemmen.

(1) Sterk tou wat gewoonlik gebruik geword is om die seile na die wind te sit.

Dit waren wel zyne gedagten, maar ondertus-
schen wiert hy door een swaare baar, die hy niet
ontduiken kon, van zynen grond afgeslagen. Hy,
hier door niet verzet, spande weder al zyn ver-
mogen in en kreeg andermaal weder grond onder
zyn voeten; maar wiert nog eens daar van ge-
slagen, waar op hy, ziende nu door die branding
niet te zullen komen, een besluit nam om weer na
't schip te swemmen, dat hem eindelyk na veel
moeite en gevaar gelukte, alwaar hy zich eenige
tijd onder de fokkerust hielt, en daar na weer op
het schip geraakte, van waar hy, nevens drie an-
deren, byna laatste van allen, met het vlot aan
land gehaalt is.

De Heer Gouverneur *Simon van der Stel* die het
dapper bedrijf van dezen zeeheld, met de uiterste
verwondering en beweging en met groote bekom-
mering voor hem, aangezien had, smheet hem, zoo
als hy aan land quam zyn eigen rok toe, en gaf
ordre, dat men alles tot behoudenis van dien dap-
peren man aanwenden zou⁽¹⁾. Ook gaf hy by
zyn vertrek, na dat hy herstelt was, hem nog deze
volgende loffelyke getuigenis mede, op dat ook de
Heeren Bewindhebbers hem na verdienste be-
loonen en een hooger bediening geven mogten.

(1) Die *Dagverhaal* vertel hoe die goewerneur Simon van der Stel persoonlik die leiding geneem het van die reddings- en die noodlenigingswerk. Hy het 'n tent laat opslaan aan die strand, en hy het daar vyf dae lank gebly sonder om na die kasteel terug te keer (5 tot 9 Junie). Daarna het hy alles laat doen wat moontlik was, om die skepe van die Kompanjie te red, maar sonder om in sy pogings te slaag. Ook die Engelse skip *Orange* is deur die branders spoedig aan stukke geslaan (sien *Kome-Dagregister*, 1689-1692, Kaapse argief, No. 280, blss. 819, 848, 988, 1079).

EXTRACT uit de originele Missive door den Gouverneu Simon van der Stel en den Raad aan Cabo de Bonn Esperance aan de Heeren Zeventhienen in dato den 22ste Juni 1692 gezonden.

Het droevigst van allen was zoo veel zielen i 't uiterste gevaar haares levens te zien en hu jammerlyk kermen te hooren, zonder dat me eenig middel tot hunne behoudenis uitvinden kon tot dat eindelyk JOCHEM WILLEMSZON, van Amsterdam, matroos quartiermeesters dienst doend op 't schip SPIERDYK, zich aanbood om met ee touw om het lyf door de branding en aan boor te swemmen, 't welk hem ook gelukte en doc middel van een vlot en zyn medegebragt touw over en weder getrokken, de meeste part de menschen uit een gewisse dood te redden.

Wy konnen niet ledig staan deze trouwhertig daad zoo kloekmoedig als gelukkig in ons aanzie t' onzer aller verwondering uitgevoerd, UEL HOOG. AGTB. mits dezen eerbiedig voor te dragen met ootmoedig verzoek haare goede geliefte z den zelven in tyd en wyle, als gestrekt hebbend tot behoudenis van veel Compagnies dienaaren te willen gedenken⁽¹⁾.

⁽¹⁾ Hierdie offisiële erkenning van die heldhaftige daad van Jochem Willemszoon is te vind in die *Uitgaand Brieven*, 1691-92 (Kaapse argief, No. 756), blss. 358-9.

Die Rampspoedige Reis van die
Gouden Buys.

Ongelukkig, of Dreevigh Verhael van 't Schip
D E
GOUDEN BUYS,
Uytgevaren ten dienste van d'Oost-Indische Compagnie, ter
Camer Enkhuysen, in den Jare 1693 den 4. May, onder Commando
van Schipper
THEUNIS BAANMAN.
Uss de Biedogde l'erklarings e' Samen gestelt van
DANIEL SILLEMAN, Watermaker,
E N
LOURENS THYSZ, Timmerman.
Die alleen van 190. Zielen zijn overgebleven.

T E U T R E C H T,
Gebucht by de Weduwe van J. VAN POOLSUM, Ordinaris
Stads Drukker / woonende 1693 onder 't Stadhuis / 1706.

INLEIDING.

In die vorige hoofstuk het ons die beskrywing gehad van 'n skipbreuk in die Tafelbaai. Hieronder gee ons die volledige verhaal van die noodlottige reis in 1693 van die skip die *Gouden Buys* vanaf sy vertrek uit Enkhuizen op weg na Oos-Indië tot sy stranding op die kus van St.-Helena-Baai, nadat die skipper genoodsaak was daar anker uit te werp by gebrek aan manskappe om die reis mee voort te sit. Dit gaan swaar om vir ons 'n denkbeeld te vorm van die ontberinge en gevare verbonde aan 'n lang seereis in daardie dae. Storme, wat op die swaar want van die seilskepe veel meer vat gekry het as op ons moderne stoomskepe; swaar-gewapende kapers wat daarop uit was om die rykbelade handelskepe buit te maak; die lang duur van die reis; die gebrek aan ruimte en lig; die eentonigheid van die voeding en die skaarsheid van soetwater met hulle nasleep van siektes van allerlei aard, veral die gevreesde skeurbuik—al hierdie omstandighede het hul deel bygedra om 'n reis van en na Suid-Afrika 'n byna waaghalsige onderneming te maak. Van dit alles skeep die relaas van die reis van die *Gouden Buys* 'n treffende en skrikwekkende beeld. Van die 190 man wat op 12 April 1693 Enkhuizen verlaat het, het daar begin November van dieselfde jaar nog maar sewen-en-twintig oorgebly. Van hierdie manskappe het sewe aan land gegaan om van daar (St.-Helena-Baai) te probeer of hulle die

Kaap miskien nie kan bereik nie. Van die klomp wat aan boord gebly het, het nie een in lewe gebly nie; en van die sewe wat die skip verlaat het, het net twee man die ontberinge en teenspoede van die reis oorleef. Dit is op grond van die beëdigde verklaringe wat hierdie twee man, Daniel Silleman en Lourens Thijsz, ná hulle aankoms aan die Kaap gemaak het, en van die mondelinge mededeling van eersgenoemde ná sy terugkeer in Holland, dat die verhaal saamgestel is (L. Thijsz is oorlede op die skip gedurende sy terugreis na die vaderland). Wie die skrywer is, word nie vermeld nie; maar dit is duidelik dat hy vir hom byna letterlik gehou het aan die gegewens wat Silleman vir hom verstrekket het. Afgesien van die skriklike lye wat die twee oorblywende mans moes deurmaak, en die gruwelike noodmiddels waartoe hulle die toevlug moes neem, is interessant wat hulle meedeel oor die deurgaans vrindskaplike houding van die Hottentotte, sonder wie se hulp hulle sonder twyfel ook sou omgekom het.

Die teks wat ons gee, is dié van die uitgawe van 1706, by die weduwee van J. van Poolsum, in Utrecht, waarvan 'n eksemplaar aanwesig is op die Kaapse argief. Daar bestaan nog 'n vroeër uitgawe gedruk in Enkhuizen by Hendrik van Straaten, waarvan 'n eksemplaar berus in die Fairbridge-biblioteek, nou in besit van mejuffrou D. Fairbridge, op Claremont. Ons het die twee drukke met mekaar vergelyk en geen noemenswaardige afwykinge tussen hulle ontdek nie. 'n Gedeeltelik gewysigde en gemo-

derniseerde herdruk het reeds verskyn in die *Zuid-Afrikaansche Tijdschrift* van Junie 1885 (blss. 257—280) onder die tittel „*Een reis van Holland naar de Kaap 200 jaar geleden. Een verhaal van jammer en ellende.*” Ook in *Die Brandwag* van 1 Desember 1911 het die laaste deel van die reisbeskrywing verskyn; maar die teks laat taamlik te wense oor en is partykeer heeltemal onverstaanbaar of misleidend as 'n gevolg van slordige afskrif en byvoeging of weglating van woorde.

DIE RAMPSPOEDIGE REIS VAN DIE
GOUDEN BUYS.

DROEVIG VERHAAL VAN 'T SCHIP DE "GOUDEN
BUYS,"

Uytgevaren voor de Camer van Enckhuysen, naer Oost-Indien, op den 4 Mey, Onder Commando van Schipper THEUNIS BAANMAN.

Na dat de Heeren Bewindthebbereren van de Oost-Indische Compagnie ter Camer *Enckhuysen*⁽¹⁾ de monsteringe van 't Scheepsvolk bestaende in ruym 190 man op den 9. April 1693 hadden gedaen, zeylden 't schip den 12. dito van de reede der stadt *Enchuysen* af na *Texel* en geraeckte dien dagh voor de *Ven* en den 14. dito onder de *Vlieter*⁽²⁾ ten Ancker, alwaer de meeste inladinge gelijk oock 't meerendeel des Scheeps-volck aen boort quam en op den 24. April den schipper met den boeckhouder en vordere Officieren. Van daer weer verzeylende quamen in *Texel* op de *Koopvaarders Reede* en eyndelijck tusschen 't *Nieuwe Diep* en de *Helder*⁽³⁾ ten ancker; daer gevonden hebbende 't Schip de *Koning William* en 't gajoot⁽⁴⁾ *de Kers*, beijde van de camer van *Am-*

(1) Die kamer van Hoorn en Enckhuizen, of van die Noorder-kwartier, een van die ses kamers waaruit die Nederlandse Oos-Indiese Compagnie bestaan het.

(2) *De Vlieter*, 'n vaarwater in die Suidersee, tussen die twee sandplate Lutjeswaard en Het Breezand.

(3) Beide is hawens aan die Noordwestelike punt van Noord-Holland, reg teenoor die eiland *Texel*.

(4) *Gajoot*, of *galjoot* = 'n ondiepe seeskip met plat bodem, deels oorlogskip en deels vragakip.

sterdam, mede gedestineert naer Indien: wierd 'er door de Heeren Gecommitteerdens van beijde dese respective cameran, en hare schippers met eenige doenmaels in *Texel* leggende *Guinees*, *Surinaams*, *Lissabonsvaerders*⁽¹⁾ Compagnie en vorder admiraalschap gemaect⁽²⁾, de schepen der Ed. Maetschappij tot Commandeur en Vice Commandeur verkooren zijnde, meende man op den 1. Mey 't Zee te geraken en waren al onder zeyl; doch de windt enigszins tot nadeel lopende most dese vloot weder te rug en koste in 't vallen laten van 't ancker het leven van een Matroos welcke met de poortuurlyn⁽³⁾ over boort wierd geslagen en quam niet weer boven. Eyndelijck geraeckte men op den 4. Mey na zee, dog met seer groot perikel van het schip en volck; want het ancker met groote moeyte geligt zijnde, konde niet om hoog na begeerte gewonden werden, wat vlijt dat 'er oock by 't gantsche scheepsvolck wierde aengewent, echter men schokte soo met een uytgestort Mars-Zeyl⁽⁴⁾ na 't Gat⁽⁵⁾; Doch niet sonder groote vreesse van een ervaren lootsman, om hier door aen de lagerwal, of op 't eygen ancker in 't droogste van 't Gat aen de gront te geraken; En hoe wel men hier door

(1) D.i. skepe wat gevaar het op die kus van Guinea (waar die Hollandse Wes-Indiese Kompanjie toe verskeie handelsposte besit het), op die kus van Suriname, 'n deel van die Guyana-gebied (wat eweneens behoort het aan die Wes-Indiese Kompanjie, sedert 1667) en op Lissabon.

(2) D.i. hulle vaar as een vloot.

(3) 'n Lang tou wat dien om die uitwerp of ophaal van die anker te reguleer.

(4) Die tweede seil van onder aan gereken.

(5) Die see-engte tusschen die noordkus van Noord-Holland en die eiland Texel.

seer belemmert was, sulcks dat men 't achterste van de vloot geraekten, men quam eyndelijck buyten gaets en in zee.

Den 7. dito sturf een soldaet.

Den 10. dito sag men de Schotse kust⁽¹⁾.

Den 12. dito was men daer noch onder 't landt en kregen een zwaren storm waerdoor wy genootsaeckt wierden een bijlegger te maken⁽²⁾. Het duerde tot den 17 dito, wanneer het weer wat be- daerde en een bakstagh wind⁽³⁾ kregen.

Den 18 dito quamen ons 4 schepen in 't gesigt.

Een den 19 dito sagen wij *Fairhil*⁽⁴⁾.

Den 20 dito passeerde deselve.

Den 22 dito storf den opper kuiper *Reynder Luytsz.* van Enchuisen.

Den 26 dito sagen wij de klip *Rocolle*⁽⁵⁾.

Den 31 dito begon ons volck seer af te nemen en kregen verscheyden siecken, dogh storf niet meer als een man, zijnde den bottelier *Harne Claasz. Langelens*, van den 10. Juny tot op den 18. Juny aen toe. Doe men nu echter met veele tegen winden achter Engelandt was omgekomen begon den voortgang te beteren ende siecken eenig- sins weder op te komen en was de toestandt van saken in 't schip redelijck wel want men bevont

(1) Die vlote van die O.I.K. het altyd rondom die noord- kus van Skotland geseil.

(2) Met saamgevoude of opgerolde seile en skuinsgesitte dwarsmaste vaar, met die doel om aan die wind nie so veel vat op die tuig te gee nie.

(3) 'n Windjie wat die bakstag, d.i. die dik toue aan die voorkant van die skip, styf doen staan.

(4) *Fair Isle*, tussen die Orkney- en die Shetland-eilande.

(5) *Rockall*-eiland, noordwes van die Hebriede.

sig op den 12. Juny al op de hoogte van 34 graden 0 min. noorder breete en op den 18. dito op 24 graden 30 min. als wanneer het een goeden spoet maeckten, 't geene alles den leser uyt de brieven van den schipper geschreven aen zyn huysvrouw, als oock die van den boekhouder aen zijn vader en van andere officieren kan afnemen en sien.

[Hier volg vier briewe wat die voorgaande bevestig.]

Uyt dese brieven welcke gekomen zijn met de Surinaams en Guinees-vaerders, dien doen van haer afscheyden kan den leser afnemen dat alles doen wel gestelt was en een yder met genoeg en goede eenigheyd de reys vervorderde, insonderheyd de officieren onder malkanderen, doch hoe wel sy met den anderen waren en wat goeden voortganck sy maeckten, sy scheenen als tot haer ongeluck te haesten; want eer *S. Jaga*⁽¹⁾ in 't gesigt was warender al 14 dooden. Hier scheyde het galjoot *de Kers* van haer om 't gemelde Eylandt aen te doen en de siekten weder toenemende ordonneerde den schipper twee beddinge voor de sieken op het onderdeck te maken en zeylden doen by de windt voort. Eyndelijck omtrent de *Linie*, als wanneer den schipper van de *Koning William* aan ons boort quam, en siende den bedroefden toestandt wenste ons wel met haar volk te kunnen helpen, maar hadde selver mede veele sieken waar op hy tegens den avondt zeyl maakte en ons verliet; als wanneer in 't Schip *den Gouden Buys*

(1) *Santiago*, een van die Kaap-Verdiese eilande.

ruym 40 dooden en aan de kant van de 50 sieken werden getelt. 7 a 8 weeken dreven in stilte omtrent de *Linie* om de selve te passeeren 't geen de siekte door de groote hitte meer en meer vermeerderde, soo dat 'er op eenen dag wel 6 a 7 te gelyck sturven en over boort wierden geset.

Droevigh was 't om te aanschouwen, Godt dagelijks om uytkomst aanroepende; eyndelijk geraakte na veel suckelens door de *Linie*. Omtrent desen tijdt viel weder een matroos overboort en verdronck. Op sekeren avondt doen het gebedt soude geschieden, quamen alle de gesonden in de selve ende den schipper, ongeveer maar 30 man bij hem vernemende, vraagde den schipper aan de quaertiermeester *Harmen Jansz.* of dit al het gesonde en de rest siek waren, het welk den schipper met verbaastheyd al suchtende dede uytbarsten: „*Lieve God! zegen ons; is dit al mijn gesondt volck van 104 zielen dewelcke noch binnens boort moeten wesen? Wat wil dit noch worden?*”

Meenichmaal seyde de schipper, na 't eyndigen van 't gebed, dat soo daar by de siecken eenige lust tot het een of 't andere waar, van dat geen by hem in de kajuit of in 't schip was, sy het maar souden eyschen en halen en die niet selfs konde komen, om dat geene dat hy garen had te halen dat hy dan sijn maat ofte ymandt anders konde zenden en dat hem soude gegeven worden dat geene dat tot verquickinge soude kunnen dienen, gelijk sulcks meermaal is geschiedt en uytgedeelt. Wat na dese tijd passeerde wy de hoogte

van *d'Abrollus*⁽¹⁾, alwaar ons een travaat⁽²⁾ soo heftigh trof dat wy onse kruys-stengh⁽³⁾ en groote-stengh⁽⁴⁾ verlooren; onse voor-stengh was ook seer beschadigt maar bleef nog staan. Hier bleven wy 3 a 4 etmaal in desen desolaten staat leggen drijven; eyndelijck malkander nieuwe moedt gevende, kreeg *Lourens Thijsz.*, derde timmerman, met hulp van 't andere volck alles weder vaardigh; wy hadden doen al 3 timmerlieden doot en de vierde lagh sieck ter kooy. Wy zeylden dan in Gods Naem weder henen, hopende nog met hulp van Godt het schip behouden over te brengen.

4 a 5 Dagen hier naer verlooren onse onder sterman ende de opper lagh in sijn kooy heel kranck; twee dagen hier naer sturf onse derde waak⁽⁵⁾, met onse schipper was het oock niet wel die ook seer begost te klagen.

Omtrend desen tijd quam ons een schip in 't gesicht, zijnde als doen na gissinge omtrent 300 mijlen van de *Caap*; het schip ons naderende quam onse schipper met sijn siecke leeden voor den dag en liet onse reen met kettinge vast maken⁽⁶⁾; wy waren doen siecken als gesonden ruym 30 man

(1) *Abrolhos*, rots- en sandbanke op die kus van Brasilië tussen Bahia en Rio de Janeiro. Portugees *abrolhos* beteken „dorings,” „voetangels,” „gevaarlike plek.” Die riwwe het groot gevaar vir die seevaart opgelewer, en die volksetimologie het in die Portugeese woord die betekenis gelê van „maak oop die oë” (*abre olhos*), „pas op.”

(2) *Travaat* = plotselinge windvlaag met swaar reent, uit Port. *travado*.

(3) Dwarsbalk aan die agterste mas.

(4) Dwarsbalk aan die middelmas.

(5) Sien hierbo, bls. 125.

(6) *Reen* = meervoud van „ree” of „ra” (sien bls. 57). Volgens 'n mededeling van dr. J. M. L. Franken was dit 'n gewoonte om, as daar 'n seegeveg op hande was, die ra's

sterck, maakten alles dat tot tegenweer diende vaardigh⁽¹⁾ maar doen wy het selfde nader quamen, toonde hij een roode vlagh waer uyt wy vermoeden dat het een Deen ofte een Engels schip was. Hy bleef ander-half etmael by ons, als wanneer hy weder uyt ons gesicht raakte, hebbende doen een goede windt, zeylende op 't seggen van onse stuurmans jonge die wat van de navigatie geleert hadde en vorder van den schipper onder-richt wierde voort, want wy hadden doen geen eene stuurman meer en onse schipper lag oock heel sieck in de kooy; oock hadden wy geen eene chirurgijn, in somme wy waren soo zwack van volck dat wy naeulijks het roer konde bedwingen.

Fyndelijck raakten met hulp van onsen stuurmans jonge soo verre dat wy den 11 October het landt in 't gesigt kregen, alwaar wy dicht onder en tot op een mijl na aen landt liepen. Kort hier op quam een travaad die ons marsseil vande raa⁽²⁾ in zee deed wayen; onse schipper liet de gesonde in de kajuyt by hem komen die in 6 a 7 man bestonden en seyde: „Mannen, sou het niet beter wesen dat gy het zee-waerts lag?”⁽³⁾ maar antwoordde

of seilhoute met kettings aan die maste te laat vasmaak, daar anders die toue miskien kon weggeskiet word en die seile daardeur op die dek val. Die *Ordre voor de Schepen van Oorlogh* wat ons vind in Nic. Witsen, *Aloude en hedendaegsche Scheepsbouw en Bestier* (Commelijn, Amsterdam, 1671), bls. 386, noem ook op, onder die voorbereidende maatreels wat moet geneem word in geval van 'n seeslag: „Alle de raes met kettings te vangen.”

⁽¹⁾ Holland was toe in oorlog met Frankryk (die oorlog van die Augburgse Liega, 1688-97), en 'n aanval deur 'n Franse kaper was dus gedurig te vrees.

⁽²⁾ Sien hierbo, bls. 134, aant. 4.

⁽³⁾ Dat julle die rigting van die see neem, van die kus af.

van neen, wat souden wy met ons kleyn getal volck uyt rechten? Eyndelijk op het lang aanhouden van den schipper staken met dese weynige machteloose nogtans weder 't zee of 't nog mogelijk waer om de *Caap* of de *Saldange Baey* te kunnen winnen dog alles te vergeefs. Na dat wy nu 8 dagen 't zee hadden gezworven en 't landt al weder uyt het gesigt waren geweest, kon men door contrarie windt geen hooger haven bestevenen; dies quamer wy ter voornoemde plaets in *S. Helenaes Baey* ten anker. Wy waren geen 6 man sterk bequaam eenige dienst te doen, de rest moesten haer op handen en voeten behelpen; trecken de groote en fokke raa⁽¹⁾ neder; maakte het voor marsseyl⁽²⁾ los, besloegen⁽³⁾ de blinde⁽⁴⁾ en bergden de zeylen onder in 't schip; bleven in dese gestalte omtrent 2 a 3 weeken leggen hopende door het een of 't ander middel gered te werden.

Als wy hier dan dus lange vruchteloos gelegen hadden, ontbood de schipper, die nu al 14 dagen plat te bedd' had gelegen die gene die wat konde gaan in cajuyt by hem, alwaar wy met ons 13 a 14 man quamen. Hy seyde: „*Mannen, wy hebben hier dus lang gelegen en sien geen hulp of wytkomste. Wie heeft lust om na de Saldange Baey te gaen die maer 12 a 14 mijlen van hier leyt, daer sult gy Christenen vinden om die te*

(1) Die groot ra=die ra aan die groot mas of middelmas. Die fokkera=die ra van die onderste seil aan die voormas.

(2) Die twede seil aan die voormas.

(3) Oprol en met sogenaamde beslaglyne aan die ra vasbind.

(4) 'n Seil aan die voorstewe, wat meestal onder aan die boegspriet (skuinsliggende kort voormas) vasgemaak was.

spreeken." Hier op traden wy met ons sevenen toe te weten *Jacob Lepi*⁽¹⁾ boekhouder,—de commandeur van de soldaten,—*Flip Warlo*, *Schieman*⁽²⁾,—*Jan Christiaansz.*, botteliers-maat⁽³⁾,—*Jan Harder*, soldaat,—*Daniel Silleman*, watermaker⁽⁴⁾ en ick, *Lourens Thijsz*, timmerman. Maekten ons dan vaardig om aen land te gaen en kreegen ter nauwer nood op den 11 November de schuyt buyten boort; namen de man twee beschuyten, een kan water, een bottel wyn, een met brandewyn, yder wat tobak, een paar pistolen, vier snaphanen en elck een hou-degen, waar mede by den schipper zijn gegaan die wy veel gesontheit toewensten, gelijk hy ons yder man voor man by de hand vattede ook geluck toe-wenste met aanmoedinge van onse reyse kort voort te setten; wy lieten hem in een slechte staet heel krank leggen, wel te gemoet siende dat wy hem niet levendig souden weer vinden; trocken zo op de Reys.

Hier mede sijn wy in de schuyt gegaen en na land geroeyt, alwaar tegen de middag zijnde den selven 11 Novemb. aan quamen; op 't land gekomen zijnde dronken malkander toe uyt een bottel france wyn; hier op marscheerden wy in Gods naem de strand langs.

(1) In die *Uitgaande Brieven*, 14 April 1694 (Kaapse argief No. 757), word hy „Jacobs Lope" genoem.

(2) Schieman, 'n onder-offisier wat die toesig het op die seil- en touwerk van die voorskip.

(3) Die assistent van die prowiandmeester.

(4) Vermoedelik dieselfde persoon as die „varsebalie," 'n matroos wat daarvoor moes sôre dat die kos en veral die soetwater vars bly of weer vars gemaak word.

Als wy omtrent derdehalf uur⁽¹⁾ gegaan hadden, leyden het tegens een zand-heuvel aen strand neder, latende de zee aan de rechterhand soo ons van de schipper belast was, maakte wat vuyr en rookte een pijp toebak en ging met ons vijven leggen slapen latende twee de wacht houden die na verloop van eenigen tijd van twee andere verlost wierden; bragten dese nagt over sonder eenigh wild gedierte te vernemen, marcheerden des morgens weder soetjes voort want het hard lopen wegens de scheurbuyck ons benomen was, 't welck ons ook geen meerder beschuyt had doen mede nemen. Tegen den avond, na dat wy vuyr gemaakt en een pijp toebak gerookt hadden, leyden wy ons weer te slapen en hielden wacht als vooren; in de nagt deden wy verscheyden schoten om eenige vreemde beesten die wy vermoedende waren van ons af te weeren en de nagt over gebragt zijnde, zijn wy met de morgenstond weder aan 't marcheeren geraakt en quamen omtrent 10 uyren in de Bogt van de Baay. Dese bogt was omtrent twee en een halve mijl van de plaats daar wy met de schuyt aan quamen, daar wy echter door onse zwakheyd nu omtrent twee etmaal over gegaan hadden; alwaar wy een revier vonden die genaemt wierd (zo ons naderhand onderricht is) de *Berg Rewier*; hadden geen meer water, weshalven verblijd waren maer het duurde niet lang door dien de rivier geen soet maer sout water hadde, alzo zijn uytgang in zee hadde, die alle ses uyren op en afliep; hier stonden wy te kijken en konden deselve niet passeeren van wegen sijn diepten: Dese

(1) Twee en 'n half uur.

rivier is na gissing 4 a 500 voeten breed. Wy, niet wetende wat wy souden beginnen, sagen malkanderen bedroeft aen; vermits door de groote hette sulken dorst leden dat het onuypspreeckelijk was, resolveerden de revier hoger op te gaan, alwaar wy het water tamelijk begosten te krijgen, drinkende daar doen zo veel af dat het ons van onderen als een spuyt ontliep. Wy sagen malkanderen nochmaal bedroefder aen en seyden: „De schipper heeft ons leelijk bedrogen.”

Den volgenden morgen, als onse boekhouder ouder gewoonte het gebed hadde gedaan, marcheerden wy weder de rivier hoger op en quamen eyndelijk zo verre daar het water heel zoet was, daar wy leggen bleven. Twee van onse mackers gingen de rivier noch hooger op om te sien of er geen hoop van uytkomste te vinden was; ende een stuckweegs opgegaan zijnde sagen zy aan de over kant twee leeuwen komen drincken, die zo haast sy haar sagen weder boswaart in vluchten. Sy proefden het water, maar bevonden het noch brak te wesen, keerden dan wederom en verhaalden ons wat sy gesien hadden. Resolveerden doen gesamentlijk de rivier hoger op te gaan tot dat wy op een vlakte quamen daar wy by malkander gingen zitten en schepten onse kannen met brack water, daar wy zo hartig van dronken dat het ons qualijk bequam. Wy maakten alhier vuyr en leyden ons daar rondom, maar konden de gantsche nacht niet rusten van wegens de pijn die wy in ons ligchaam kregen 't welck wy oordeelden van het bracke water was spruytende.

Des morgens gingen weder met den dagh de rivier hoger op tot dat wy eindelijk bevonden dat het water vers wierdt alwaar wy een etmaal bleven leggen, maakte vuyr en schepte onse kannen weder vol, kookte het selve met wat safferaan (dat wy uyt ons schip mede genomen hadden) het welcke wy droncken om ons wat te verstercken, want nu in geen twee dagen gegeten hadde.

's Morgens vertrocken weder van hier de rivier langs ende des avondts nadat wy vuyr gemaakt hadden, stelden twee schilt wachten. Drie van ons geselschap vernamen een groot wilt beest, niet wetende wat voor een dier het was ; sagen ook een zee koe in de rivier ende des anderen daags, als wy weder soudent vertrecken, vonden ons genootsaakt een gedeelte van ons geweer wegh te werpen, overmids wy onmachtigh wierden de selve langer te dragen. Een van onse mackers gingh na het gebergte om te sien of hy yets soude kunnen bekomen ; hy bleef wel drie dagen achter so dat wy meenden dat hem een wildt gediert verslonden hadde waar over met malkanderen bedroeft waren. Onse commandeur konde ook naeulijks meer voort komen want sijn gemacht was soo gezwollen als een bol van een hoedt ; en onser aller beenen begonnen soo te zwellen dat wy niet langer gaen konden. Eyndelijck een weynigh verder gekomen sijnde vonden een vlack-velt, bewassen met riet, 't welck ons dede resolveren een flotje te maken ende te sien of wy de rivier daar mede konde overkomen. Als doen quam onse macker voornoemt weder by ons die verhaelden, als dat hy meenden een Hottentot

gesien te hebben die voor hem wegh liep. Wy verheughden ons seer toen hy weder by ons quam vermids inde rivier een hoet hadde sien drijven die wy meenden de zijne geweest te hebben, maer bevonden als doen contrarie, soo dat wy niet konden bedencken waar dat die hoet van daen gekomen was. Ons vlotje klaar hebbende braghten het aan de kant van de rivier, doen is Daniel Silleman over de rivier gezwommen om eens te sien hoe het aan de ander kant mochte wesen, maar doen hy weder quam zeyd' hy dat het een woest en wilt landt was, 't welck ons dede resolveeren aan dese kandt te blijven en met malkanderen weder na 't strant te gaen daer ons schip lagh ; vulde dan onse kanne met water en gingen voort.

Omtrent 1. half mijl verre gegaen zijnde, viel onse schimman Philip Warlo van wegens sijn zwackheyd neder, ende bleef daar leggen⁽¹⁾. Hy dan siende geen uytkomste voor hem versoght ons maer voort te gaen ; wy wenschen hem dan met schreyende oogen adieu. Wy gingen dan varder met onse zwacke leden, het boswaerts schuyns door na strant, hebbende nu also omtrent 2 en een half week met malkanderen gedoolt tot dat wy eyndelijk daer quamen. Een weynig langs de selve gegaen zijnde, vonden onse schipper in sijn combaers genaeyt doot leggen die van het wilt gedierte al een stuck uyt sijn bil gehaalt was. Wy lieten hem leggen want hadden geen kraght ook geen gereset-

(1) In die verklaring van L. Thijsz. wat voorkom in die *Uitgaande Brieven* (Kaapse argief, No. 757, 14 April 1694) word vermeld dat hulle vir Philip Warlo agtergelaat het „kruipende hem de wormen uyt sijn beenen.”

schap om hem te begraven. Kregen het schip int gesigt dat nog voor sijn anckers lagh, keerden weder na onse schuyt om met deselve na boort te varen en daar by gekomen zijnde, bevonden dat al het goet dat daar in gebleven was de zee uytgeslagen hadde, dat wy soo nauw als konden by een soghten. Ook was daar een stuck uyt de schuyt geraakt, maar onse timmerman brack de achter plegh⁽¹⁾ daar uyt en maakte weder een stuk daar van in deselve so dat wy de schuyt te naasten by weder kant en dicht kregen. Doen bragten wy dreggen⁽²⁾ met laagh water uyt en kregen de schuyt alsoo weder vlot, maar soo haast als wy hem vlot hadden, quam daar een brandingh en sloegh hem wel half vol water; kort daar op volghde nogh een ander, soo dat de schuyt daar meest door aan stucken raakten en wy de selve verlieten, ziende malkanderen bedroeft aan en geen kans overigh om weeder aan boort te geraken. Stacken een stock op en bonden daar een wit hemdt aan om ons in 't schip te laten sien, maar vernamen geen teeken wederom, 't welck ons dede vertrouwen dat sy alle mosten dood sijn; bleven dien naght daar op strandt en resolveerden om 's anderen daaghs weder bos-waerts in te gaan, sijnde Jan Herder, soldaat, aldaar in onmacht blyven leggen, alsoo veel sout water hadde gedronken en storf.

(¹) Afskorting agter in die skuit, waar een en ander kan gebêre word.

(²) Klein ankertjies met vier of vyf arms en sonder ankerstok.

Wy dan met ons vijven boswaerts ingaande, ten eynde om aldaar eenig voetsel en soetwater, of indien mooglijk was een eynde onses ongevals te zoeken, vonden eenige swarte beessen⁽¹⁾; bleven daar wel 2 a 3 dagen by leggen etende van deselve soo veel wy konden vermids wy uytgehongert waren, want in 14 dagen geen spijs genuttigt hadden.

Na 't verloop van dese dagen verlieten wy de beesten en zijn het bos verder door en door gegaan om weder aan de rivier-kandt te geraken, want den grooten dorst genootsaakten ons den dauw van de bladeren te licken ende ons eygen water te drincken, 't welck ons also flaeuw en principael onse boeckhouder maakten dat hy daar neder viel en seyde: „*Mannen, ik kan niet meer,*” halende met eenen een brief van den schipper voor den dagh waar in soo wy meenden kennisse en berigt van den slechten tostants onses schip was en hoewel den boeckhouder aan een yder van haar toestondt om na een goedt heen komen te zoeken en hun leven soo sy best konde bergen, soo wilde den timmerman Lourens Thijsz. niet van hem scheyden, vermids oock sijn quade benen, maer bleef by den boeckhouder leggen.

De andre drie nu gingen voort om de rivier op te soecken ende doen sy een weynigh van de boeckhouder en timmerman af waren deden sy een schoot die door haer op de selve wijs beantwoordt wierd waar mede malkander adieu wensten. Dese twee

⁽¹⁾ Kersbosbessies?

bleven anderhalve dagh by malkanderen leggen als wanneer de gemelte boeckhouder zoo verzwakte dat hy niet meer spreken konde. *Lourens Thijsz.* dat siende, trooste hem met schriftuerlijke reden soo veel als hy konde en siende geen uytkomstewenste hem met schreyende oogen de saligheyt.

Alsoo verliet ick, *Lourens Thijsz.*, gemelte boekhouder en gingh dat wilde woeste bos alleen deur wandelen, tot dat ik eyndelijck aan een vlack velt geraakten daer een oliphant die my ongemolles-teert liet gaan ontmoete, tot dat ick weder aan de voornoemde rivier quam alwaar ick ging neder sitten Godt danckende voor sijne genade ende groote barmhartigheyt dat hy my dus verre weder gebragt hadde. Ick schepte mijne kanne weder vol water, daer ick soo veel van dronck dat het mijn qualick bequam; mijn spijsse was niet anders als gras en wilde beesten dreck. Soo bleef ick hier 6 dagen leggen; ik vernam hier verscheyden zee koeyen en telden wel 25 oliphanten die daer aan de rivier quamen drincken en weder boswaarts ingingen.

De rivier langs gaende vonde ik een verrotte water-rot die ik van honger op at en quam alsoo weder by het vlotje dat wy met malkanderen gemaackt hadden, alwaar ik aan de overkant van de rivier eenige rook sagh op gaan het welck my dede ontkleden en op het vlotjen sitten gaen; dreef alsoo de rivier over. Hier over zijnde vindt ick een dooden haay daer ick mede hartigh van at. Naer het eeten der selver gingh ik boswaart in doch vondt geen menschen maar wel verscheyden soort van